

Előkészületben: Olvasástanítás 1, 3., 4. osztály, Nyelvtan 2—4. osztály, Matematika 1—3. osztály. *A sorozat megrendelhető:* dr. Tóth Károlyné, Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola, 4024 Debrecen, Péterfia u. 1—7.

A kötetek ára átlagosan 70,— Ft.

DR. SUPPNÉ DR. TARNAY GYÖRGYI

Az iskola humanizálása és Schneller István pedagógiája

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum újabb nagyszerű kiadvánnyal örvendeztette meg a mai tanítókat, tanárokat. „*Magyar Pedagógusok*” címmel indított egy olyan sorozatot — amelyben egy-egy pedagógus életmű bemutatására vállalkozott. Ezek a kis — alig száz oldalas kötetek — az értő olvasónak azt is bizonyítják, hogy a múlt fejlődésének elemzése, elődeink „pedagógiai hagyatékának” összegyűjtése és értékesítése — talán nem túlzás — napjaink egyre sürgetőbb feladata.

Pukánszky Béla — a most figyelemükbe ajánlott könyv szerzője — a pedagógiatörténet régi adósságaiból törlesztett, amikor feldolgozta az 1872-ben alapított kolozsvári egyetem egyik első pedagógiaprofesszorának, *Schneller Istvánnak* a munkásságát.

Mint könyve előszavában írja: „Schneller István pedagógusegyéniségének karizmatikus kisugárzásáról kortársai visszaemlékezésiben olvashatunk, pedagógiaelméleti munkáit tanulmányozva pedig örök érvényű értékek sokaságára bukkanhatunk”. (3. l.)

„Rendhagyónak” tekinthető recenziókban ezekből az „örök érvényű” értékekből elsősorban azokról szeretnék szólni, amelyek mai törekvéseinkhez, az *iskola humanizálásához* szolgálhatnak kiindulópontul. Bizunk benne, hogy ezzel a könyvismertetéssel is hozzájárulunk ahhoz, hogy a Schneller István által kimunkált pedagógiai irányzat, a „személyiség paedagogikája” az őt megillető méltó helyre kerüljön a nevelés történetében!

A) A „SZEMÉLYISÉG PAEDAGOGIKÁJA”

Schneller a „moralitást, az egyén etizálását, az *etikai személyiség kialakítását* tűzi ki a nevelés céljául”. „Egész neveléstana az etizálás-etizálódás folyamata köré épül... Ez egy háromlépcsős szakasz, amelyben az ember „értékképzetei” fejlődnek az „érzési Éniségtől” a „történeti Éniség” közbülső állomásán át a „tisza Éniség” etikai magaslatáig. Ezen az úton válik az egyéniségből tudatos, erkölcsös személyiség.” (17. l.)

Az ember erkölcsi jobbtításához „vezető út kijelöléséhez a képességlektan át dolgozott, módosított válfaját építette be pedagógiájába”. (54. l.)

1. Schneller neveléstani rendszerének központi alakja a „pedagógus”

„Semmiféle — bármilyen jól ismert rendszer, s bármely biztosan kezelt módszer, hanem egyes egyedül a *tanító személyiségéből* kisugárzó szeretet melege kezekedik arról, hogy a tanító egész személyiségében megnyilatkozó... erő megteremkenyítheti az erre fogékony gyermeki lelket.” (42. l.) (Itt jegyezzük meg, hogy ezeket a száz év előtt leírt gondolatokat pl. Carl Rogers — a ma egyre nagyobb teret hódító személyközpontú pedagógia atyja — így fogalmazza meg: „a tanár legfőbb munkacszköze saját személyisége.”)

„A nevelés személyi kölcsönhatás eredménye” — vallja Schneller István. Fontos szerepet játszanak ebben a kölcsönhatásban nehezen körülírható, elmezhető mozzanatok, mint a „szem sugárzása”, a „hang színezése”, a „szóban rejlő meggyőződésnek ereje”, a „személyiség erkölcsi voltának nem analizálható általános benyomása”. (43—44. l.)

E sorokat olvasva, akaratlanul is Andelson gondolatsora idéződik fel bennünk: „A karizmatikus tanárt az energia, az elkötelezettség jellemzi: erőn a tiszta szellemi erőt, vagy a szokatlan fogékonyságot és eredetiséget, energián a személyiség rendkívüli erejét és elevenségét, elkötelezettségen pedig azt értjük, hogy a pedagógus elmerül az énjében és munkájában.” „Ez az orientáció azonosulásra készítet bennünket.” (1.)

Alapvető jellegzetessége Schneller István pedagógiájának az ember... erkölcsi nevelhetőségébe vetett *feltétlen bíte*, melynek „legfontosabb mozgatórugója a szeretet” — emeli ki a szerző. (17. l.)

„Ezen szeretet nyitja meg a szíveket, ezen szeretet alapján *bizalommal* tárulnak fel a lelkek, s az e közben létesült *kölcsönhatás*, élet és átélés” alapján megtaláljuk a növendéknek máskülönben előttünk elzárt lényegét is. Csakis az életnek más életbe való *átbasonulása* alapján, avagy más élettapasztalatainak általunk való *igaz átélése* által értjük meg csak a mást.” (41. l.) Mi mást érthet Schneller az „áthasonuláson”, mint az empatikus megértést? Minden bizonnyal: a tanár azon képességét, hogy a gyerekek bőrébe bújva, az ő szemszögükből tudjon látni. Csak így képes az ő kommunikációs rendszerükben — ebben a felnőttek világától merőben más világban otthonosan mozogni, a gyerekek fejével látni, fülükkel hallani, szívükkel érezni.

„Feltétel hit, bizalom, kölcsönhatás, áthasonulás, igaz átélés” — mind olyan kutatások sokaságával igazolt igazi tanulást, tényleges személyiségfejlődést segítő attitűdök, ami mai szóhasználattal: kongruencia — valódiság, őszinteség, hitelesség —, a feltétel nélküli pozitív elfogadás és az empatikus megértés — ma már tankönyvi anyag egyes, tanulócentrikus iskolákra felkészítő tanárképzőkben. (2)

A „tisztá Éniség” álláspontjára emelkedett pedagógus ... igazi etikus személyiség, aki rendelkezik a szeretet hatalmával, ennek segítségével képessé lesz arra, hogy „önmagából kilépve”, mintegy „belelelyezkedjen” tanítványai lelkébe. Így tudja igazán megérteni őket.”. (112. l.)

Hogy me nyire korszerűek ma is ezek a Schneller-gondolatok, az érzi igazán, aki ismeri a Gordon-modellre épülő tanítási-tanulási folyamatot, illetve a humanisztikus kooperatív tanulás lényegét. Ezekben a megközelítési módokban kulcsfontosságú az érzékeny, pontos, nem értékelő jellegű, valóban empatikus megértés.

Nem kétséges, hogy a professzor személyiségének varázsa, a benne rejlő karizmatikus erő, az a hajlandósága, hogy a tanításban emberként vegyen részt — „A lelkek közvetlen érintkezését ne akadályozza meg sem a papiros, sem a gép” (55. l.), hogy megélje a perc érzéseit, és gondolatait, amikor ez az „indirekt, tanácsadói magatartás” magában foglalja a törődést, bizalmat, akkor egy jó tanulási klíma alakul ki. Erdemes e fejtegetés mellé ismét Carl Rogers szavait elolvasni: Ez a klíma „felszabadító hatású, ösztönző az önkezdeményezte tanulás és fejlődés számára. Már nem pontosan fejezzük ki magunkat, ha tanárnak nevezünk őket. Katalizátorok ők, facilitátorok, akik szabadságot, életet és lehetőséget adnak a diákoknak a tanulásra.”. (2)

A gyerekekben meglévő „egyéni energiák”, egyéni képességek Schneller pedagógiai munkássága nyomán így bontakozhattak ki teljes mértékben.

Aki megpróbálta az iskolai tanítás során megvalósítani ezeket az attitűdöket, az tudja csak, igazi nagyságában értékelni Schneller István 100 évvel ezelőtti elméleti és gyakorlati munkásságát.

2. Schneller pedagógiájának további építőelemei

a) A gyermek személyiségének megismerése

„A kizárólagosan pozitivisták módszerek alkalmazása miatt *marad rejtve a lényeg*” ... , de a gyermekről összegyűjtött „tisztán kvantitatív adatok sem megbízhatóak a gyermek megítélésénél”. (51. l.)

Hogy a „lényeg ne maradjon rejtve” — schnelleri szóhasználattal — valóban sokszor jobb iránymutató, ha a pedagógus a gyerekek lényéhez, a munkájuk, tevékenységük által igyekszik férközni. A verbálisan megfogalmazott „éneknél olykor hamisíthatatlanabbak a nem verbális csatornákon áramló tulajdonságok. Vagy akár a gyerekekhez tartozó tárgyakról látleletet véve, hasznosabb lehet a „gyermek biológiai és pszichológiai sajátosságait regisztráló pozitivisták anyaggyűjtésénél”. (56. l.)

Érdekes megfigyelni, hogy hogyan tükrözik vissza a tanulók személyiségjegyeit a hozzájuk tartozó dolgok. Ezek a tárgyak őrzik a velük való munkálkodás fokát, nyomát. Ahogyan és amire használja valaki a körülötte levő „holmikat”, fontos információk lehetnek.

Lehet-e hasznosabb pedagógiai útravaló a 10—14 éves gyerekekkel foglalkozni kívánó jelölteknek, mint Schneller és Antoine De Saint-Exupéry bizonyos dolgok megítélésére vonatkozó gondolatainak kísérleties hasonlóságának a felfedezése?

„Isten veled — mondta a kis herceg. Isten veled — mondta a róka. — Tessék, itt a titkom. Nagyon egyszerű: *jól csak a szívével lát az ember*. Ami igazán lényeges, az a szemnek láthatatlan.” (3)

b) A gyermek egyéniségének tisztelete

„Ne azt akarja a nevelő, hogy a növendék lelkében egy, a növendék lelkével idegenszerű, és tán a nevelő szellemét visszatükröző ethikai világ emelkedjék fel, hanem azt, hogy a növendék önmagát találja meg, midőn választja a jót, és elveti a rosszat.” (67. l.)

Ezen gondolatok érvényességének fénye napjainkra sem tompult, hisz önmagukért, önmaguk fejlődéséért, döntéseikért felelősséget vállalni tudó emberfőket — csakis az egyéni adottságok, hajlamok, személyiségvonások figyelembevételével képezhetünk. Schneller biztos útmutatót ad, hogy az egyéniség hogyan válhat *etikailag személyiséggé*: „csak a 'történeti hatalmakban' konzerválódott kultúrkinccs elsajátítása útján.” (21. l.)

A demokrácia eszméjéhez közeledő napjainkban mi lehetne aktuálisabb, mint a schnelleri „akadémiai szabadság” értelmezése.

Akkor, amikor az 1990/91-es tanévben Szeged diáksága nyílt demonstrációt szervez a tan szabadság kivívásáért, a professzor a mai fiatalokhoz is szól: „Kétélű fegyver a szabadság, önállóság — mint sebez, úgy gyógyít amint megsemmisít, úgy éltet is...” (24. l.)

Napjaink tanulóifjúságának, „joga van mindenféle eszméhez jutni tekintet nélkül a fennálló határokrá” (4), de bizony, nem elég, hogy a főiskolai hallgatók választhatnak a különböző pedagógiai rendszerek sokféleségéből, Schneller figyelmezteti őket: „csak ott van szabadság, ahol valami feltétlenül értékes, mi bennünk jellemyszerűen megvalósul.” „A szabadság nem lehet egyenlő minden korlát tagadásával.” (25. l.)

Vajon, napjaink pedagógiai kultúrája „tud-e segíteni a tanulóknak abban, hogy egységes — integrált — egészszé, teljes személyiséggé váljanak?” (5), akik a *szabadságukat ténylegesen használnal tudják kezelni*.

Ezen a ponton valóságosan sokkoló hatásúak Schneller azon gondolatai, ahol ezt mondja: a tanuló „*az élményszerű, átélt érületi anyag elsajátítása révén fejlődhet igazi személyiséggé*.” A hangsúly tehát az érzelmi színezeten, az élményszerűsége van. (25. l.)

Lehet-e ennél használhatóbb — mai szóval: tanulási stratégiát hagyni az utókorra?

Ma sincs, úgy hiszem, egyetlen pedagógus sem, aki pusztá ismeretadással szemben az élményszerű tanulás hatékonyságát ne ismerné el.

„Amikor az elsajátított tananyagok a gyerekek személyes tapasztalataiból erednek, amikor nemcsak a könyvek, jegyzetek, vázlatok vannak a középpontban, amikor nem kell külön nagy energiákat fordítani a memorizálásra —, akkor sejtésű tanulástól van szó, ahol az átélt élmény nyelv egy időben jelenlevő vegyi anyagok beépülnek a sejtekbe, a molekulák részeivé válnak.

Az így megszerzett tudás nem enyészik el, amint lehet, vérünkbe válik, működik, készségesen szolgálja az önmagunkban, másokban, az egész világban való eligazodást.

Az élményszerű tanulás szikráiból a gyerekekben óriási lángok lehetnek. Olyanfajta meghatározó, katarzisszerű átélt tanulási élményre gondolok most, miután gyökeresen másképp lát, másképp érez, másképp él, létezik az ember.” (6)

c) Schneller további hagyatéka: az egyéni és a közösségi nevelés dialektikus egységben való kezelése

Az individuális és a szociális pedagógia — szerencsére — egységben való elméleti és gyakorlati ötvözete — „az egyes nem magából él, hanem él a közösségben” — teszi örök érvényűvé Schnellernek azt a gondolatát, hogy „ezen a világon *megvalósítható* a harmónia a nemzetek között és létrejön a nemzetek köztársasága, amely nem egyéb, mint a *humanum országa*”, „melybe a jó pedagógusnak bele kell helyezni magát”. (77. l.)

Ennek eljövételén — ahol az emberiség „egy szervezetbe olvad össze, s a kölcsönös szeretet lesz az, ami az embereket összekovacsolja” (33. l.) — napjaink humanisztikus pedagógusai, pszichológusai világszerte dolgoznak.

Schneller „humanizmus”-a nyomán érthetjük csak meg, milyen célt szolgálnak csoportjaik működése, amik a legkülönbözőbb társadalmi rétegekből, foglalkozásokból és korosztályokból származó embereket foglalnak magukba.

„Tekintet nélkül bőrszínre, nyelvre, ideológiai beállítottságra, amikor is egy Földet körbe-fogó szeretet konspiráció szerveződik” *realitássá válva* a „romantikus teológus” *szeretetközponú pedagógiája*.” Az embereknek van egy közös nyelvük, mely segítségével képesek megérteni egymást. Ez a szív nyelve.

Segítenünk kell, hogy e nyelven beszélve megtaláljuk az utat egymáshoz. Én hiszek abban, hogy ez sikerül” — mondja ama élő Frank D. Gardelle. (7)

A világ politikai feszültségekkel terhes pontjain működő csoportok segítik a kultúrközi kommunikációt, hogy „szabadon, a maguk emberségében találkozhassanak egymással politikusok, hozzájárulva ahhoz, hogy a népek békében éljenek egymással”. (8)

E megrázó gondolatok után úgy hiszem, nem kétséges, hogy Schneller „neveléstana a maga nemében egyedülálló, nemcsak a magyar nevelés történetében dolgozta ki először a személyiség pedagógiáját, de évekkal megelőzte a polgári reformpedagógia keretei között kibontakozó perzonalista törekvéseket is”. (55. l.)

Schneller István pedagógiai koncepciójának tanulmányozása érdekes párhuzam vonására adott alkalmat a ma élő humánpedagógusok a „szív nyelvét beszélő”, nemzetközi határok nélküli mozgalma és a schnelleri „filozófiai, etikai sikra emelt szeretet végtelen országa között”. Marilyn Ferguson szerint, ez a szeretet konspirációváltást jelent abban, hogy hogyan gondolkodunk az ember jövőjéről. (9)

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp., 1990., 82. l.

FARKAS OLGA

JEGYZETEK

- [1] *Joseph Andelson*: A tanár mint modell. 714—715. l. In.: Pataki Ferenc szerk. Pedagógiai Szociálpszichológa, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1976.
- [2] *Carl R. Rogers*: A tanulás szabadsága a 80-as években. Magyar Pszichológiai Társaság — JGYTF, kézirat gyanánt. Fordította: Angster Mária, a fordítást az eredetivel egybevetette: Klein Sándor. 1986. 2. fejezet. Az eredeti könyv címe: Freedom to learn for the 80's. (Charles E. Merrill Publishing Company, A Bell and Howell Company Columby Ohio, 1983.)
- [3] *Antoine De Saint-Exupery*: A kis herceg. Móra Könyvkiadó, Budapest, 1973., 83. l.
- [4] ENSZ Gyermekek jogairól szóló dekrétuma.
- [5] Lsd. (2) 4. l.
- [6] *Farkas Olga*: Gondolatok Frank D. Gardelle által vezetett intenzív személyiségfejlesztő tréningről. Kézirat, Szeged, 1990.
- [7] *Parádi József*: Frank D. Gardelle csoportjairól. 50. l. Fodor Katalin szerk.: Személyiségfejlesztés III., Tatabánya.
- [8] *Klein Sándor*: A kliensközpontú pszichoterápiától a kultúrák közötti kommunikációig. In.: dr. Fodor Katalin szerk.: Személyiségfejlesztés II., irányzatok, csoportmódszerek. 46. l.
- [9] *Marilyn Ferguson*: The Agurian Conspiracy Paladin Grafton Books 1982., átvéve: (28) 50. l.

A magyar olvasástanítás története

SZERKESZTETTE: ADAMIKNÉ JÁSZÓ ANNA

A könyv előszava egy idézettel kezdődik: „Nagy mesterség jól tanítani; könnyebb sokkal tanulni, mint jól tanítani: a' munkát könnyebbiti, útytát rövidíti, 's elméjét a' Tanulónak tsudálatosképpen segíti a' Tanító okossága.” — írta 1695-ben Szőnyi Nagy István a Magyar Oskola című munkában.

Valóban nagy mesterség jól tanítani, különösen kisgyermeket az olvasásra. A tanító műveltsége, okossága, módszertani tudása mindenkor meghatározó tényezője a tanításnak.

A kötet a kezdeti olvasástanítás módszereinek történetét mutatja be, más szóval: az ábécés-könyvek történetét. Szakmai körökön kívül a nagyközönség számára is van mondanivalója. Hasonnal forgathatják azok, akiket érdekel a kultúrtörténet, akik idegen nyelveket tanítanak, szülők, pedagógusok, minden érdeklődő.

A munkát a szakma kiváló ismerősei állították össze: Mészáros István, Fleckensteinné Cservenka Júlia, Adamikné Jászó Anna, Könyves-Tóth Lilla.

A kötet hézagpótló tudományos munka, olyan szintézis, mely tanulságokat fogalmaz meg a jelenkor számára. Segítséget nyújthat az oktatásügy irányítóinak, tankönyviróknak, neveléstörténészeknek, minden általános iskolai pedagógusnak, függetlenül attól, hogy mit tanít, hiszen régi problémákról és új megközelítésekről egyaránt érdekes ismereteket szerezhet az olvasó.

Az európai keresztény iskolák ókori örökségeként vették át és éltették tovább az ősi olvasástanítási módszert. Először az egyes betűket, majd az ábécét kellett megtanítani, ezután tértek rá a betűk összeolvasásának, majd pedig egyszerűbb szavak, rövidebb mondatok kiolvasásának gyakorlására.

Az olvasástanulás első szakaszában a középkori kisdíákok a mássalhangzókat magánhangzó hozzáadásával (bé, ef stb.) mondták ki, így kellett meg tanulniuk, majd megtanulták a betűk pontos sorrendjét, az alfabétumot, illetőleg külön a magánhangzókat, külön a mássalhangzókat. Mind ezt természetesen csak akkor tudták megtenni, ha a mássalhangzókat magánhangzóval összekapcsolt megnevezéssel ejtették ki, így tanulták be.

Külön ábécéskönyvet a középkorban nem készítettek, hanem az alfabétumot és a felosztást közölték az elemi latin nyelvtankönyv, a Donatus elején, s a tanító e betűalakok segítségével egyéni szakértelme és leleményessége alapján — főként tábla és kréta segítségével — egyenként